

I. Haçlı Seferinde Haçlıların İznik'ten Eskişehir'e Takip Ettikleri Güzergâhın Tespiti*

Nurfeddin Kahraman* - Refik Arıkan**

Özet

Haçlı Seferleri Anadolu Türk Tarihi'nin şüphesiz en önemli kırılma noktalarından biridir. Malazgirt sonrası on yıl gibi kısa bir sürede İstanbul'a dayanan ve 1081 barışı ile perçinlenen Türk ilerleyişi Haçlı Seferleri ile gerilemiş ve Bizans kuzeybatı Anadolu'da tekrar hâkim güç haline gelmiştir.

Papa Urban'ın çağrısı üzerine Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden hareket eden Haçlılar, Anadolu topraklarındaki ilerleyişlerine İznik'i Anadolu Selçukluları'nın elinden alarak devam etmişlerdir. Çalışmamıza konu olan kısım da Haçlıların İznik'ten Dorylaion Savaşı'nın yapıldığı muhtemel alana kadar izledikleri güzergâh ile ilgilidir.

Haçlıların ilerledikleri istikamet hakkında yerli ve yabancı kaynaklarda kesin bir malumat olmayıp, birbirlerinden çok farklı yollardan bahsedilmektedir. Yürütmekte olduğumuz saha araştırmaları ile Haçlıların yürüdüğü muhtemel yol ile ilgili önemli verilere ulaştık. Özellikle var olan tüm çalışmaların kullandıkları Lefke (Osmaneli) yakınlarındaki Göksu üzerindeki köprüden başka aynı bölgede kalıntılarını tespit ettiğimiz Sakarya Nehri'ndeki Roma köprüsü kalıntıları, Haçlıların ilerledikleri muhtemel rotayı önermemizde kuvvetli bir delil oldu. Bu noktadan hareketle, yapılacak arkeolojik çalışmalarla, Sultan Kılıçarslan ile Haçlılar arasında meydana gelen Dorylaion Savaşı'nın yerinin kat'i olarak tespit etmek de mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Sultan Kılıçarslan, İznik, Dorylaion Savaşı, Lefke

* 8-10 Nisan 2016 tarihleri arasında Konya'da Düzenlenen III. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti; Selçuklu ve Haçlılar Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, nurfeddin.kahraman@bilecik.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0001-5561-7188)
(Makale Gönderim Tarihi: 18.10.2017, Makale Kabul Tarihi: 08.11.2017)

** Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, refikarikan@gmail.com. (ORCID ID: 0000-0001-7813-8171)

Determination of the Route of the Crusaders from İznik to Eskişehir During the First Crusade

Abstract

The Crusades is one of the most important turning points in the history of Turks in Anatolia. Only in a decade after the battle of Malazgirt Turks' advances, which had reached to İstanbul and was secured by the treaty of peace in 1081, however, began to decline following the Crusades, and the Byzantine Empire became a dominant power in North-western Anatolia.

On the call of Pope Urban, the Crusaders, moving from various countries of Europe, mainly France, continued their progress in the Anatolian lands by taking Iznik from Anatolian Seljuks. The subject of my work is related to the route the Crusaders followed from the Iznik to the possible area where the Battle of Dorylaion was made.

There is no definite information about the direction of the Crusaders in both local and foreign sources, and they are talking about very different ways. We have reached important data about the field investigations we are conducting and the possible way the Crusaders walked. The remains of the Roman bridge in the Sakarya River, where we have identified other remains of the same area, as well as the bridge over the Göksu, which are all used by all of the existing studies, were strong evidence for the possible course of the Crusaders. From this point, it will be possible to determine the place of the Battle of Dorylaion, which is the place between Sultan Kılıçarslan and the Crusaders, with archeological works to be done.

Keywords: The Crusaders, Sultan Kilij Arslan I, İznik, the Battle of Dorylaion, Lefke.

İznik'in Düşüşüne Kadar I. Haçlı Seferi:

Haçlı Seferleri, Kudüs'ü almak ve Bizans'a yardım etmek üzere başlatıldı¹. Kudüs'ü almak insanları bu seferlere katılım noktasında teşvik edici temel unsur olurken; Bizans'a yardımın altında ise 1054

¹ David Nicolle, *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*, çev. Ece Sakar, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s.7-8: Ancak, aynı yıllar imparatorun iç çekişmeleri sonlandırıp iktidarını güçlendirdiği ve Balkanlar'da hâkimiyetini tekrar tesis ettiği döneme tesadüf etmektedir. Bu durum ise Haçlıların bu yardımı farklı amaç ile kullanacağını göstermektedir.

yılında meydana gelen Latin-Ortodoks bölünmesini² ortadan kaldırıp Hıristiyanları tekrar Papa'nın idaresinde birleştirme arzusu yatmaktaydı. Nitekim Bizans'a yapılacak yardım ile Ortodoks dünyasında oluşacak şükran duygularının bunu gerçekleştirmesi umuluyordu³. Haçlı Seferleri'nin yukarıda zikredilen görünür sebepleri dışında Roma'da yaşanan "Papalık" mücadelesinin de etkisi vardır. Papa II. Urban ile birlikte kilisenin statüsü her geçen gün artarken, Bavvera İmparatorları tarafından desteklenen Guibert'in Papalık makamını ele geçirmesi üzerine Urban, Clermont Konsülü ile sonuçlanacak yolculuğuna başlamıştır. Nitekim Papa Urban, 27 Kasım 1095'te Clermont Konsülü'nde yaptığı vaazda; Anadolu'da Türk ilerleyişini bahane etmiş ve Türklerin Hıristiyanların topraklarını işgal ettiği, Hıristiyanları esir ettiği gibi argümanları özenle kullanmıştır⁴.

Papa'nın Haçlı Seferleri çağrısı üzerine 1096 Mart'ında ilk Haçlı grupları yola çıktı. Temmuz 1096'da Meteliksiz Gautier ve akabinde 1 Ağustos'ta Münzevi Pierre komutasındaki Haçlılar İstanbul'a ulaştı. Anadolu'ya geçen bu köylü Haçlı kalabalıkları 1 Ekim 1096'da Selçuklular tarafından Yalova yakınlarındaki Dragon Vadisi'nde yenilgiye uğratıldı. Bu askeri niteliği çok zayıf kalabalıklardan sonra, ilk organize birlik ise Godefroy de Bouillon komutasında 23 Aralık 1096'da İstanbul'a geldi⁵.

Bizans İmparatoru Aleksios, Batı'dan yardım isterken; Anadolu'da başlattığı fetih hareketini genişletmek için destek kuvvetlerini kastetmişti. Ancak hem ilk gelen Haçlılar, hem de asıl birinci seferi teşkil eden silahlı birlikler, imparatorun düşüncesinin aksine istikrarı tehdit eden potansiyel oluşturmuşlardır. Bazı Haçlı komutanlarının geri dönmek istememesi de bu kaygıları doğrulamaktadır. Diğer taraftan Godfrey başta olmak üzere Haçlılar'da da Aleksios'a karşı bir güvensizlik vardır. Godfrey de Bouillon, Pierre l'Hermit'in felaketi yaşayan kılıçartıkları ile karşılaştığında, bu durumu İmparatorun

² Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayınları, İstanbul 2008, s. 1; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2008, s.45: Papa Leo IX'nun elçilerinin 1054'de yaptıkları İstanbul ziyareti; İmparatorun iyi niyetli anlaşma gayretine rağmen iki tarafın birbirini aforoz etmesiyle sonuçlanmıştır.

³ Nicolle, *a.g.e.*, s.27.

⁴ August C. Krey, *The First Crusade*, Priston University Press, Priston 1921, s. 24-26.

⁵ Nicolle, *a.g.e.*, s. 12.

hilekârlığına bağladıklarını işiterek etkilenmiştir. Nitekim İmparatorun vassallık yemini isteğini geri çevirmiş, Aleksios ise bunun üzerine Haçlılara verdiği yiyecek yardımını kesmiştir. Haçlılar da bunun üzerine İmparatoru korkutma amacıyla, Haliç tarafından şehre saldırmışlardır. Daha sonra ise problem çözülecek ve Haçlılar Anadolu tarafına geçirilerek gelen diğer grupları burada beklemeleri sağlanacaktır⁶. İmparator bu sebeple Haçlıları kendi çıkarları çerçevesinde bir güzergâha kanalize etmiş ve Haçlıları Ankara'dan geçen geleneksel Hac Yolundan vazgeçirerek⁷ kurak ve boş arazilerden geçen alışılmadık güney rotasına yönlendirmiştir. Bunda özellikle Pisidia bölgesinin anahtarı konumundaki Pisidia Antiokheias'na (Yalvaç) sahip olma isteği etkili olmuş olabilir. Haçlıların Kudüs'e giden yoldan saparak Maraş'a yönelmeleri de Aleksios'un politikaları ile açıklanabilir. Bu harekât ile Antakya'daki Yağısıyan ile Selçuklu irtibatı da kopmuştur⁸.

I. Haçlı Seferi'nde Haçlı Ordusu, farklı askeri grupların birleşmesi ile oluştu. İçlerinde en etkili olanlardan biri, Güney İtalya'nın ünlü Norman fatihi Robert Guiscard'ın oğlu Taranto Prensi Bohemond'du. Girdiği birkaç çarpışmada İmparator Aleksios'a yenildi ve sefer için Papalığın çağrısı Doğu'daki fırsatlara açılan bir kapıya dönüştü. Antakya'yı ele geçirdiği Birinci Haçlı Seferinde Danişmendlilere esir düştü. 1105'te Antakya Prensiği İmparator Aleksios tarafından tanındı. Bohemond 1111'de İtalya'da öldü. Bu seferde rol alan diğer Haçlı Komutanı Raymond de Saint-Gilles idi. Sefere çıkarken Toulouse ve Saint-Gilles Kontu, Narbonne Dükü gibi ünvanlar taşıyan Raymond; 1105'te Tripolis (Trablusşam) Kontu olarak öldü. Aşağı Lorraine Dükü II. Godefroy'un torunu ve Boulogne Kontu II. Eustace'nin oğlu olan Godefroy de Bouillon, Aşağı Lorraine Dükü olarak sefere katıldı. Sefere katılırken düklüğünü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olduğundan mülkünün

⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 115-118; Marshall W. Baldwin, "The First Hundred Years", *A History Of The Crusades*, Generak Edt. Kenneth M. Setton, Vol I, The University Of Wisconsin Press, Madison-Milwaukee-London 1969, s. 285-86.

⁷ Mil taşları ile de belirlenen bu yol İznik-Lefke-Gölpazarı üzerinden Göynük ve buradan da Ankara'ya yönelmektedir. Özellikle Hacılar, tüccarlar yüzyıllar boyunca bu yolu kullanmışlardır. Diğer taraftan Bizanslı rehberlerin bu rota yerine Eskişehir-Afyon yolunu kullanmaları Anadolu'da karşılaşılabilecek direnişi hesaba kattıklarını akla getirmektedir.

⁸ Nicolle, *a.g.e.*, s 28-29.

büyük bölümünü sattı ya da ipotek ettirdi. Kudüs'e ilk giren onun birlikleri oldu. Bu başarı ona Kudüs iktidarını getirdi. Krallık unvanını reddedip, "Kamame'nin Muhafızı" unvanını kullandı ve 1100 yılında 40 yaş civarında öldü. Ölümü üzerine sefere katılan kardeşi Baudouin de Boulogne Kudüs idaresini üslendi. Kont Rober de Flandre, sefere dini duygularla katılan ve geri dönme niyetinde olan isimlerdendi. Birinci Haçlı Seferine katılan önemli bir isim de Normandiya Kontu Robert'tir. İngiltere Kralı William'ın oğlu olup geri döndüğünde babasının yerine geçmeyi umuyordu. Ancak 1100'de geri döndüğünde kardeşi Henry kral olmuştu ve onu devirmeye çalıştığı için 1134 yılındaki ölümüne kadar Cardiff Kalesi'nde hapsedildi. Sefere katılan son isim ise İngiltere Kralı William'ın damadı olan Kont Etienne de Blois'dir. Sefere karısı Adele'nin baskıları ile katılmış ve geri dönmüştür⁹.

Avrupa'dan yola çıkan Haçlı grupları İstanbul'a farklı zamanlarda ulaştı ve burada birleşerek harekete geçtiler. Godfrey 23 Aralık 1096'da İstanbul'a geldi¹⁰. Boemond İstanbul'a 10 Nisan 1097'de ulaştı¹¹. Raymond of Toulouse ise İstanbul'a 21 Nisan 1097'de geldi ve kış yolculuğu sebebiyle çok kayıp verdi¹². Raymond yolculuğu anlatırken; din adına yaptıkları bu seferde herkesi kardeşleri olduğunu ve geçtikleri her yerde destekleneceklerini umarken; Slovenya'yı geçerken saldırıya uğradıklarını, değerli eşyalarının çalındığını şaşırarak anlatmaktadır. Robert of Normandy ve Stephen of Blois ise İstanbul'a 5 Nisan ve 14 Mayıs'ta ulaştılar¹³.

İznik'in Düşüşü ve Haçlıların Eskişehir'e Doğru İlerlemeleri

Haçlılar 1097 baharında İstanbul'dan ayrılıp önce Maltepe'de karargâh kurdular ve buradan da İzmit'i İznik'e bağlayan eski Roma Yolu'nu takip ederek 6 Mayıs 1097'de İznik'e ulaştılar. Bu yolculuk sırasında Dük Godfrey, Tancred ile birlikte İzmit'e geldi. Buradan İznik'e

⁹ *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen-A History of the Normans on the First Crusade*, Translated By Bernard S. Bachrach and David S. Bachrac, Ashgate Publishing, Hampshire, England, s.50; Willermus Tyrensis, *Haçlı Kroniği*, Haz. Ergin Ayan, Ötügen Yayınları, İstanbul 2016, s.56; Nicolle, *a.g.e.*, s.14-16.

¹⁰ Krey, *a.g.e.*, s. 57; Baldwin, *a.g.e.*, s. 284.

¹¹ Krey, *a.g.e.*, s. 62.

¹² Krey, *a.g.e.*, s. 64-65.

¹³ Krey, *a.g.e.*, s.67.

gezecek yol bulamadılar. Üç bin kılıç ve baltalı askeri yolu açmak için görevlendirdiler. Yolu açan askerler yolu belirlemek için odundan ve demirden haçlar diktiler¹⁴. Benzer bilgiler Runciman'da da olmakla birlikte, Haçlılara Butumies komutasındaki Bizans birliğinin eşlik ettiği ayrıntı olarak verilmiştir. Ancak yazar Haçlıların Drogon Vadisini takiple gittiklerini ve burada Hermit komutasında ilk grubun kemiklerini gördüklerini ifade etmektedir¹⁵.

Hz. İsa'nın göğe yükselişinin 40. Günü (Ascension of the Lord) İznik'e saldırdılar¹⁶. İznik dışında toplanan kuvvetler muharipler hariç 4500 süvari ve 30.000 piyadededn oluşmaktaydı¹⁷. İznik'in kuşatıldığını haber alan Sultan Kılıçarslan şehrin güneyinden, Dıraz Ali tarafından Haçlılara saldırdı. Toulouse kuvvetleri bu saldırıdan Godfrey kuvvetlerinin yetişmesi ile kurtulabildi¹⁸. Kılıçarslan'ın girişimleri sonuçsuz kalınca şehir 19 Temmuz 1097'de teslim olmak zorunda kaldı¹⁹. İznik'in düşüşünün ardından ilk Haçlı grupları 26 Temmuz'dan itibaren İznik'ten ayrılmaya başladılar. Son haçlı birlikleri de 28 Temmuz'da İznik'ten ayrıldı. Haçlılar, İznik'e 25 km. mesafede bir köprü yanında birleştiler. Ordu burada öncüler ve asıl güç olarak ikiye ayrıldı. Hedefleri Eskişehir üzerinden Antakya olan Haçlılar iki grup halinde yollarına devam ettiler. İlk grup 20.000 kişiden daha az kuvvetten oluşan ve Bohemond, Tancred, Robert of Normandy ile Stephan Blois kuvvetlerinden müteşekkildi. Sayısı 30.000'den fazla olan

¹⁴ Krey, *a.g.e.*, s.101; Baldwin, *a.g.e.*, s. 289; Thomas Asbridge, *The First Crusade: A New History*, Oxford University Press, New York 2005, s.118; John France, *Victory In The East*, Cambridge University Press, Edinbug 1994,.122; Nurfeddin Kahraman, Refik Arıkan, "Gebze'den İznik'e İpekyolu", *Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, s.292: Gölcük'ten İznik' giden yola dair ilk bulgular Senaiye Köyü'nün Güneyinde yaptığımız saha araştırmaları sırasında ilk kez tarafımızdan tespit edilmiştir.

¹⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁶ Krey, *a.g.e.*, s.101.

¹⁷ Nicolle, *a.g.e.*, s.32.

¹⁸ France, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.287; Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.430-431.

ana kütle ise Robert of Flanders, Hugh of Vermondais, Godfrey de Bouillon ve Raymond of Toulouse kuvvetlerinden oluşmaktaydı²⁰.

Bu köprünün neresi olduğu belli olmamakla birlikte, Anna Comnena, bu köprüyü “Pithecass” üzerinde tarif etmektedir²¹. Ramsey de Pithecass’ın Gallos (Göksu) üzerindeki köprü olabileceğini ifade etmektedir²². Runciman, Haçlıların İznik sonrası toplandıkları yeri, köprü yanında Lefke adını taşıyan köyde şeklinde tarif etmektedir²³. Paul Linder de köprünün Lefke’de olduğundan bahisle ordunun burada ikiye bölündüğünü ve arkadan giden ordunun diğerine yetişmek için daha kısa yolu takip ederek Söğüt üzerinden gitmiş olmasının üzerinde durmaktadır²⁴. Runciman Haçlıların hangi yolu takip ederlerse etsinler Eskişehir’den geçmek zorunda olduklarını söyler²⁵. Ancak Runciman buradan geçen “Hacılar Yolu”nun (The Pilgrim’s Road) Ankara’ya ulaştığını atlamaktadır.²⁶ Lefke’den sonra Bizans Ordu Yolu ve Hacılar Yolu Medetli Köyü’ne kadar takriben 16 km aynı rotayı kullanırlar. Medetli Köyü’nün hemen güneyinde bu iki yol ayrılarak Hacılar Yolu Ankara, Bizans Askeri Yolu ise Söğüt üzerinden Eskişehir’e yönelir²⁷.

²⁰ France, *a.g.e.*, s.196; The Gesta Tancredi of Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 58: Üçüncü gün sabaha karşı iki yola bölünüyorlar (were dividied into two lines) ve yola çıkıyorlar. Birinci yolda Bohemond ve Robert of Normandy, meşhur Tancred ve diğerleri vardı. İkinci yolda ise Kont St. Gilles, Dük Godfrey, Puy Psikoposu ve diğerleri ise ikinci yolu takip ettiler. Burada ordunun ikiye ayrılmasından ziyade ilk grubun öncü olduğu görülmektedir. Çünkü Tancredi, bu bölünmeyi anlatırken kalabalıktan ayrıldık ifadesini kullanmıştır. Bu durumda önden giden grup kuvvet olarak daha az sayıya sahiptir

²¹ Anna Comnena, *The Alexiad*, Çev. Elizabeth A.S. Dawes, In Parentheses Publications, Cambridge 2000, s.281.

²² W.M. Ramsey, *Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press, New York, 2010, s.202.

²³ Runciman, *a.g.e.*,s. 141; Demirkent, *a.g.e.*, s, 34; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.95.

²⁴ Rudi Paul Linder, *Explarations in Ottoman Prehistory*, University of Michigan Press, Michigan 2007, s.47-48.

²⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 140-141.

²⁶ David H. French, *Roman Roads & Milestones*, British Institute Yayınları, Ankara 2013, s.111; Mil taşları ile belirlenen güzergâh Lefke’den sonra Gölpazarı-Göynük ve Nallıhan üzerinden Ankara’ya uzanmaktadır.

²⁷ Refik Arıkan, “Bilecik’in Tarihi Coğrafyası”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi BAP Projesi*; Proje No: 2014-01.BİL.04-03, Bilecik 2016.

Feridun Dirimtekin; İznik'ten ayrılan ordunun mevcut ordu yolunu takip edip, Mekece şosesinden ayrıldıktan sonra Arapuçtu mevkiinden geçip Gallos üzerindeki taş köprüye geldiğini ileri sürer. Köprü ve yol son derece dar olduğundan köprüyü geçen grupların diğerlerini beklerken 27-28 Haziran'da köprü ile Lefke arasındaki alanda beklendiğini ifade eder. 29 Haziran sabahı iki kola ayrılıp harekete geçen Haçlılar iki kola ayrılmış ve 1. Kol Karasu vadisi-Vezirhan yolunu takip ederken; ikinci grup ise daha doğu'daki yolu takiple Söğüt-Eskişehir tarafına gitmişlerdir. Ordunun bölünmesinde su ve iaşe temininin rol oynadığını görülür²⁸.

Haçlıların İznik'ten sonra yakınında toplandıkları köprü nerededir? Müellifler ağırlıklı olarak bu noktanın "Pithekas" Köprüsü olduğunu ve Göksu üzerinde bulunduğunu ifade ederler. Bu köprü, Sakarya Nehri ile Göksu Nehirlerinin birleştiği yerde²⁹ ve Lefke'ye yakın bir konumda bulunmaktadır. Köprü Lefke bağlantısını sağlamaktadır ve Köprü'nün Lefke istikametinde geniş kalabalıkları alabilecek bir alan bulunmamaktadır. Çünkü Sakarya Nehri burada güneybatıya doğru bir menderes çizmek suretiyle dağlık kütleye yaklaşmıştır. Bölgedeki köprülerin konumları, nehrin yatağını bu bölgede uzun süredir muhafaza ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak Haçlıların Göksu üzerindeki köprüyü geçip bu bölgede beklemeleri akla yatkın görülmemektedir. Literatürde Göksu üzerindeki taş köprü'nün tercih edilmesinde kalıntıların tespit ederek literatüre kazandırdığımız diğer köprülerin bilinmemesi rol oynamış olmalıdır. Çünkü Göksu üzerindeki köprü 1963 yılında meydana gelen sele kadar³⁰ ayakta olduğu için yol ve güzergâh kurgulamaları da bu köprü üzerinden yapılmıştır. Ancak saha araştırmalarında³¹ Göksu Köprüsü'nün 500 m kadar kuzeyinde ve Sakarya Nehri üzerinde yer alan bir köprü kalıntısı tespit ettik. Kalıntılar ancak Sakarya Nehri'nin taşıdığı su miktarı azaldığında görülebilmekte olup bu köprü'nün bölgedeki köprüler içinde en eskisi olduğu kuvvetle

²⁸ Feridun Dirimtekin, *Haçlı Seferlerinde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1946, s. 84-86.

²⁹ Bkz. Harita 2.

³⁰ "Sinan'ın Köprüsü Yıkıldı", *Milliyet Gazetesi*, 22.02.1963.

³¹ Arıkan, a.g.p.

muhtemeldir³². Buradan hareketle Haçlılar bu köprü üzerinden Sakarya Nehri'nin karşı kıyısına geçmiş olmalıdır. Çünkü burada yer alan Karabağlar Mevkii kalabalık Haçlı gruplarını alabilecek genişliktedir. Diğer taraftan Göksu Nehri üzerindeki köprü kullanıldığında onları Sakarya'nın karşısına geçirecek başka bir köprüye daha ihtiyaç olmaktadır.

Lefke'den ayrıldıktan sonra Haçlıların takip ettikleri yol konusunda net bir bilgi yoktur. Nicolle, Haçlıların Ahı Dağından geçen eski Roma yolunu takip ettiklerini ifade eder ve buna gerekçe olarak da Karasu Vadisinin dar ve potansiyel tehlikeler içeren yapısını işaret eder. Yazar yine burada iki grubundan da aynı güzergâhı takip ettiğini ve aralarında 5 km.lik bir mesafe bulunduğunu anlatır³³. Lamb, bu yolculuğu tarif ederken bir başka kol ve farklı bir yol izlediler demektir³⁴.

Karargâhtan ayrılıp yola çıktıkları üçüncü günün sabahı Türkler şiddetli ve hızlı bir hücumla Bohemond'un grubuna saldırdılar. Bunun üzerine Bohemond, Dük Godfrey grubuna haber göndererek acele etmelerini, mümkün olan en kısa zamanda ulaşmaları için haber gönderdi. Diğer grup elçinin sözlerine önce inanmamış ve Türkler bize bir daha nasıl saldırır diye şaşırılmışlardır. Ancak daha sonra yardıma gitmişlerdir. Haçlılar her yeri kaplayan kalabalıktaki Türk Ordusunun nasıl toplanabildiğini şaşkınlıkla karşılamışlar ve bu ordunun Türkler,

³² Refik Arıkan, "An An Known Roman Bridge On Sangarius And Ancient Road System Around It", *Global Journal on Humanites&Social Sciences*, Issue 3, 2016, s.273; Nurfeddin Kahraman ve Refik Arıkan, "Lefke-Bilecik ve Söğüt Arasındaki Tarihi Yollar", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Başkanlığı Yayınları, Söğüt 2015, s.97.

³³ Nicolle, *a.g.e.*, s. 36; Yukarıda da belirttiğimiz gibi bölgedeki yol ağını bilmeyen müellifler, Lefke'den sonra mutlaka Karasu Vadisi'nden yolu geçirmeyi tercih etmekte, ancak bu bölgenin coğrafi yapısı nedeniyle de Haçlıların burayı kullanmayacaklarını belirtmektedirler. David Nicolle de aynı gerekçe ile orduyu Sarıdayı üzerine yönlendirmektedir. Haçlıların bu güzergâhı kullanmaları ihtimal dahilinde olsa da Lefke'den sonra Karasu Boğazı'nı görmeden Eskişehir'e yol olduğu gibi Lefke'ye gelip tekrar Pazaryeri- Sarıdayı rotasını izlemek hem coğrafi şartlar hem de mesafeyi uzatması bakımından mantıklı değildir.

³⁴ Harold Lamb, *Haçlı Seferleri*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 138-139: Lamb, Türklerle karşı karşıya elen Bohemond'un karargâhını geniş bir bataklığın yanında kurduğunu ve atların rahatlıkla geçebileceği sığ bir nehrin de karargâhı kuşattığını ifade etmektedir.

Araplar ve Suriye'deki kabilelerden oluştuğuna kanaat getirdikleri gibi korkudan dualar etmişlerdir³⁵.

Demirkent, savaş yeri olarak Sarısu ovasını vermektedir. Yazar iki ordunun bir gün arayla yola çıktıklarını belirtmektedir³⁶. Savaş yerini belirlerken Haçlı ordusunun ilerlediği gün sayısı belirleyici bir etmendir. Ordu İznik'ten ayrıldıktan sonra (26 Temmuz 1097), iki gün bir köprü yanında toplanmayı beklemiş ve ardından iki gün ilerledikten sonra üçüncü günü sabahı Türk kuvvetleri ile karşılaşmıştır. Yani Haçlılar Anna Comnena'nanın da belirttiği gibi³⁷, Lefke yakınındaki Göksu üzerinde bulunan köprü yakınında buluşup buradan hareket ettilerse; ordunun günlük yürüyüş hızı ve buradan Eskişehir'in uzaklığı dikkate alındığında savaşın Eskişehir yakınlarında olma ihtimali yoktur. Haçlıların Eskişehir'den Antakya'ya yolculukları dikkate alındığında, günlük 13 km yol aldıkları görülmektedir. Hegemenyer de, düşman tediti ve yükleri dikkate alındığında, günlük 8 ile 18 km arasında ilerleyebileceklerini ifade etmektedir. Bu çıkarımlardan hareketle France ise; Yenişehir üzerinden ya da Lefke'den ilerlediklerinde Bozüyük yakınlarında savaşın olmasını muhtemel görmektedir ve buraya kadar olan mesafeyi 50 km kadar olduğunu söylemektedir³⁸. France'nın yaptığı hesaplamada ilk problem Haçlı Ordularının çıkış noktası ile ilgilidir. Eğer bu hesaplama Lefke yakınlarında toplandıklarından hareketle yapılırsa; Dorylaion Savaşı'nın meydana geldiğini önerdiği Bozüyük yakınlarındaki sahaya takriben 100 km mesafededir ki bu mesafenin iki gün içerisinde geçilmesi yukarıda verdiğimiz ortalama hız rakamlarına göre de mümkün değildir. Diğer taraftan France savaş yeri olarak günümüzde İstanbul-Eskişehir ve Eskişehir-Bursa karayolunun kesiştiği yeri³⁹ vermektedir ki bu alan iki büyük ordunun karşılaşabilmesi için oldukça dar olduğu gibi aynı zamanda Bozüyük'ten gelen Kocasu Nehri ile Karasu'nun birleşme alanıdır ve bataklık sahalar vardır. Burada başka bir problem de diğer ordunun yardıma gelme durumudur ki ikinci ordunun kaynaklarda belirtilen şekilde buraya intikaline imkan yoktur.

³⁵ Krey, *a.g.e.*, s.113-114.

³⁶ Demirkent, *a.g.e.*,s, 34.

³⁷ Comnena, *a.g.e.* s.281.

³⁸ France, *a.g.e.*, s. 198.

³⁹ Bkz. Harita 3.

Dirimtekin birinci kolun Karasu Vadisinden Bozüyük'ü geçene kadar devam ettiğini ve buradan Sarısu tarafına (Akınar) geçerek 1 Temmuz günü sabah iki saat yürüdüktan sonra öncülerin Türk kuvvetlerini gördüklerini ifade eder. Dirimtekin sonuç olarak ordunun Eskişehir'e ulaşmasının mümkün olmadığını, ancak İnönü önlerinde muharebenin olduğunu öne sürer. İkinci kolun da Söğüt'ten güneye inerek muharebeye katıldığını ifade eder. Diğer taraftan savaş yeri olarak verilen yer ile ilgili; hafif bataklık ve sazlık alanlar, geçilebilir bir su ifadesiyle de buranın Sarısu ve İnönü civarı olacağını teyit eder Savaşı anlatırken ikinci grubun ekseriyetle yetiştiğini, Haçlıların harp düzeni aldığını, Bohemond'un sol yanı alırken, Godfrey ise sağ kanatta şövalyelerle birlikte yer aldığını ifade eder⁴⁰. Savaş sahasına son gelen Puy Psikoposu Adhemar⁴¹, başka bir dağ üzerinden oraya intikal ettiğinde Haçlılar Türkleri her yandan sararlar. Bunun üzerine Türk kuvvetleri dağlara doğru çekildiler. Savaş 9'dan 12'ye kadar sürdü ve Haçlılar, attan deveye, altından diğer eşyalara pek çok ganimet elde ettiler⁴². Savaşı kazanılmasında Haçlı ordusunun bir kanadının Türk kuvvetlerine beklenmedik bir saldırı yapması etkili olmuştur. Nicolle bu durumu açıklarken Raymon de Toulouse'nin tepe sırtlarından Nane Dere vadisine geçtiğini ve buradan yaptığı taarruzla Türk Ordusunu geri çekilmeye zorladığını bildirmektedir⁴³. Runciman, Türkler iki ordunun birleşmesini engelleyemediler diyerek bu bilgileri doğrulamaktadır⁴⁴.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Haçlı Ordularının İznik sonrası takip ettikleri güzergâh ve Selçuklu Sultanı Kılıçarslan ile ikinci kez karşı karşıya geldikleri Dorylaion Savaşı'nın yeri noktasında farklı görüşler vardır. Bu bilgilerden hareketle yaptığımız saha çalışmaları ve coğrafyanın verdiği ipuçlarını değerlendirerek şu sonuçlara ulaştık:

İznik'ten Eskişehir'e gittikleri kesin olduğuna göre kullanabilecekleri iki yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki: önce Romalıların ve sonra da Osmanlıların ordu yolu olarak kullandıkları İznik-Köprühisar (Yenişehir)-Pazaryeri (Ermenipazarı)-Bozüyük-Eskişehir hattıdır. Diğeri ise Bizans'ın

⁴⁰ Dirimtekin, *a.g.e.*, s.86-90.

⁴¹ Demirkent, *a.g.e.*, s, 35.

⁴² Krey, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁴³ Nicolle, *a.g.e.*, s.37.

⁴⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 142.

ordu yolu olarak kullandığı İznik-Lefke-Söğüt-Eskişehir güzergâhıdır. Her iki yol da mesafe olarak birbirine yakındır. Ancak tercih edilen yol aynı zamanda savaşın yerini de belirlemektedir.

İznik'ten ayrılan Haçlıların iki günlük yolculuk sonrası bir köprü yanında toplandıkları bilgisinden hareketle, bu köprü'nün ağırlıklı olarak kabul gören Göksu üzerindeki köprü olamayacağını; hem geniş toplanma alanları bakımından hem de takip edilecek Bizans Askeri Yolu açısından kalıntıları ilk kez tarafımızdan tespit edilen Sakarya Nehri üzerinde Karabağlar Mevkiinde yer alan köprü olması gerektiğini yukarıda anlatmıştık.

Lefke'den iki farklı kol olarak harekete geçen Haçlı Orduları hangi güzergâhı takip etti? Ordular yiyecek ve içecek kaynaklarını dikkate alarak iki grup halinde yola çıktı. Aralarındaki mesafe ise bir günlüktü. Haçlıların yanında Bizanslı rehberler olduğuna göre, en güvenli ve kısa yolun seçilmesi olası gözükmemektedir. Bu sebeple Bizans'ın ordu yolu olan ve Lefke-Söğüt-Eskişehir hattının kullanılması yüksek ihtimaldir. Diğer taraftan orduların ilk toplanma yeri olarak Lefke'nin genel kabul gören bir yaklaşım olması, kullanılacak güzergâhları da kısıtlamaktadır (Bkz. Harita 1). Çünkü buradan Köprühisar-Pazaryeri hattını kullanmak anlamsız kalmaktadır. Bunun sebebi ise Lefke-Köprühisar hattının güvenlik sorunları oluşturacak sarp vadilerden geçmesi ve yolu uzatmasıdır. Zaten bu hat kullanılacak olsaydı, Haçlılar Lefkene gelmek yerine doğrudan İznik'ten Köprühisar'a giderlerdi. Burada kafa karıştıran bir problem, bu hattın yani İznik-Köprühisar-Pazaryeri-Bozüyük hattının da kullanılmış olma ihtimalini tamamen aklımızdan çıkarmamızı engellemektedir. Haçlı Kronikleri ve diğer eserler İznik'ten sonra bir köprü yakınında toplandığını belirtmektedir. Ancak buradan harekete geçtikten sonra savaşın olduğu sabaha kadar olan yolculukta Sakarya Nehri'nden, köprü geçişlerinden bahsedilmemektedir. Bu durumun sebebi yolculuktan ziyade savaşın ön plana çıkması sebebiyle olacağı gibi farklı bir rotanın izlenmiş olması ile de ilgili olabilir. Bu hat tercih edilmişse Köprühisar yakınlarında yine Göksu Nehri üzerinde bir köprü ve askerlerin toplanabileceği geniş alanlar bulunmaktadır.

Lefke'den yola çıktıklarını kabul ettiğimizde ise yukarıda belirttiğimiz gibi Söğüt istikametini ya da Bilecik üzerinden geçen yolu kullanmaları gerekir. Bilecik güzergâhı da hem tarafımızdan hem de

müelliflerce Karasu Vadisinin zorlukları düşünülerek uygun görülmemektedir. Ancak II. Haçlı Seferi'ni çalışan Roche; tezinde I. Haçlı Seferi'nin bu bölgedeki rotası için Lefke-Bilecik-Bozüyük istikametini göstermektedir⁴⁵.

Haçlıların takip ettikleri yola ilişkin bu değerlendirmelerden sonra Dorylaion (Eskişehir) Savaşı nerede meydana geldi sorusuna ne cevap verilir? Öncelikli olarak bu savaşın bu şekilde adlandırılması varılacak hedefle ilgilidir. Çünkü savaşın yeri ile ilgili değerlendirmelerde Eskişehir'in İnönü İlçesi yakınları ağırlık kazanmaktadır. Bu konuya ilişkin araştırma yapan en önemli isimlerden olan John France savaş yeri olarak Murat Dere ve Karasu Vadilerinin kesiştiği Bozüyük-Bilecik yolunun 4. Kilometresini verirken İznik'e en yakın savaş alanını belirlemektedir.

Burada savaş yerini belirlerken üzerinde durulması gereken bir başka konuda ordunun kat ettiği mesafe konusudur. Lefke'den hareketle hem İnönü civarı, hem de France'ın önerdiği alan 100 km civarında bir mesafededir. Ordunun öncü kısmının iki gün ilerledikten sonra üçüncü gün sabah Selçuklu Ordusu ile karşılaştığına dair bilgiler farklı kaynaklarda paylaşılmaktadır. Yani ordu Lefke'den hareket ettikten sonra iki gün ilerlemiştir. Arkadaki grup ise savaş başladıktan sonra yardıma geldiğine göre iki ordu arasında bir günlük mesafe olduğu doğru kabul edilebilir. Ordunun içinde atlı askerler haricinde yayalar, ağırlıkları taşıyan arabalar da olduğu dikkate alınırsa günlük 50 km yol kat ederek önerilen savaş mahallerine ulaşması mümkün değildir. Bu durumda ya ordunun daha fazla gün yol aldığını kabul etmek ya da savaşın yerini başka yere aramak iktiza eder.

Sonuç

I. Haçlı Seferi ile ilgili çalışmalarda; Haçlıların İznik'ten Sultan Kılıçarslan ile ikinci kez karşılaştıkları Dorylaion Savaşı olarak adlandırılan savaş alanına gelene kadar izledikleri güzergâh ve savaşın yeri aydınlatılamamıştır. İzlenen rota ve savaş yeri birbirinden farklı konular gibi gözükse de Haçlıların yürüdükleri gün ve mesafe üzerinden yapılacak hesaplamalarla bu iki problemin birlikte çözümü mümkün

⁴⁵ Roche, J. T. , *Conrad III and The Second Crusade in The Byzantine Empire and Anatolia*, 1147 (Un PhD Thesis), University of St. Andrews, 2008, s.180-181.

olacaktır. Bu çalışma, saha araştırmaları ile bu soruna cevap aramak ve farklı alternatifleri tartışmak amacıyla ortaya konmuştur. Bölgede yapılan arazi incelemeleri ile o dönemde kullanılması muhtemel yol, köprü gibi kalıntıları aranarak muhtemel rotalar saptanmaya çalışılmıştır. Nitekim Sakarya Nehri üzerinde kalıntılarını tespit edilen ve literatüre kazandırılan köprü, Haçlıların muhtemel rotası için güçlü bir delil olmuştur. Savaş yerini tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da bugüne kadar önerilen yerlerin, Haçlıların yürüdükleri iki günlük süre ve ortalama hızları dikkate alındığında doğru olma ihtimali son derece az olduğu bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Buradan hareketle savaş yeri olarak Lefke'nin 20-30 km güneydoğusunda yer alan Üyük Ovası ve Zobran Düzlükleri önerilmektedir. Diğer taraftan Haçlıların İznik-Köprühisar-Pazaryeri-Bozüyük rotasını kullanmaları durumunda ise Pazaryeri Düzlükleri savaş yeri için en makul ihtimal olmaktadır.

Kaynakça

Arıkan Refik, "Bilecik'in Tarihi Coğrafyası", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi BAP Projesi; Proje No: 2014-01.BİL.04-03, Bilecik 2016.

Arıkan Refik, "An An Known Roman Bridge On Sangarius And Ancient Road System Around It", *Global Journal on Humanites&Social Sciences*, Issue 3, 2016, pp. 873-881.

Ayönü Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Baldwin Marshall W., "The First Hundred Years", *A History Of The Crusades*, Generak Edt. Kenneth M. Setton, Vol I, The University Of Wisconsin Press, Madison-Milwaukee-London 1969.

Comnena Anna, *The Alexiad*, Çev. Elizabeth A.S. Dawes, In Parentheses Publication, Cambridge 2000.

Demirkent Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayınları, İstanbul 2008.

Dirimtekin, F. (1946), *Haçlı Seferlerde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1946.

France John, *Victory In The East*, Cambridge University Press, Edinburg 1994.

French David H., *Roman Roads & Milestones*, British Institute, Yayınları, Ankara, 2013.

Kahraman Nurfeddin, Arıkan Refik, "Gebze'den İznik'e İpek Yolu", *Uluslararası Gazi Aşkakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015.

Kahraman Nurfeddin, Arıkan Refik, "Lefke-Bilecik ve Söğüt Arasındaki Tarihi Yollar", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Başkanlığı Yayınları, Söğüt 2015.

Krey August C. , *The First Crusade*, Priston University Press, Priston 1921.

Lamb Harold, *Haçlı Seferleri*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Linder Rudi Paul, *Explarations in Ottoman Prehistory*, Universitiy of Michigan Press, 2007.

Nicolle David, *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*, çev. Ece Sakar, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

W.M. Ramsey, *Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press, New York, 2010.

Roche, J. T. , *Conrad III and The Second Crusade in The Byzantine Empire and Anatolia*, 1147 (Un PhD Thesis), University of St. Andrews, 2008.

Runciman Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, c.I, TTK Yayınları, Ankara, 2008.

Setton, M. Kenneth, *A History Of The Crusades*, The University Of Wisconsin Press, London 1969.

Sevim Ali, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1995.

Taeschenner Franz, *Anadolu Yol Ağı*, Çev. Nilüfer Epçeli, Bilge Kültür Sanat yayınları, İstanbul 2010.

Texier Charles, *Küçük Asya*, Çev. Ali Suad, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.

The Gesta Tancredi of Ralph of Caen-A History of the Normans on the First Crusade, Translated By Bernard S. Bachrach and David S. Bachrac, , Ashgate Publishing, Hampshire, England.

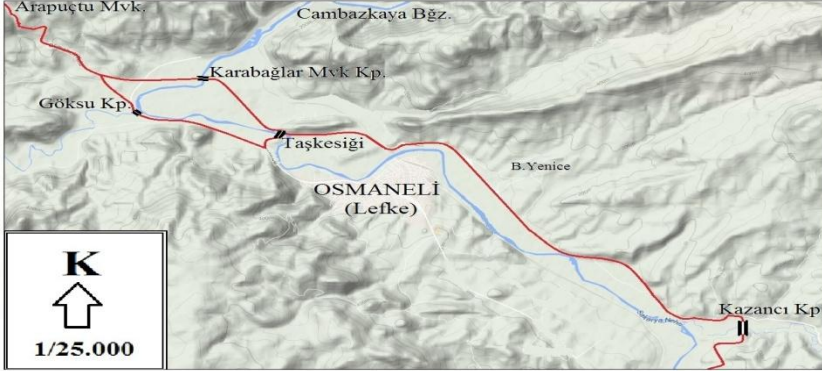
Turan Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları İstanbul 2014.

Tyrensis Willermus, *Haçlı Kroniği*, Haz. Ergin Ayan, Ötüken Yayınları İstanbul 2016.

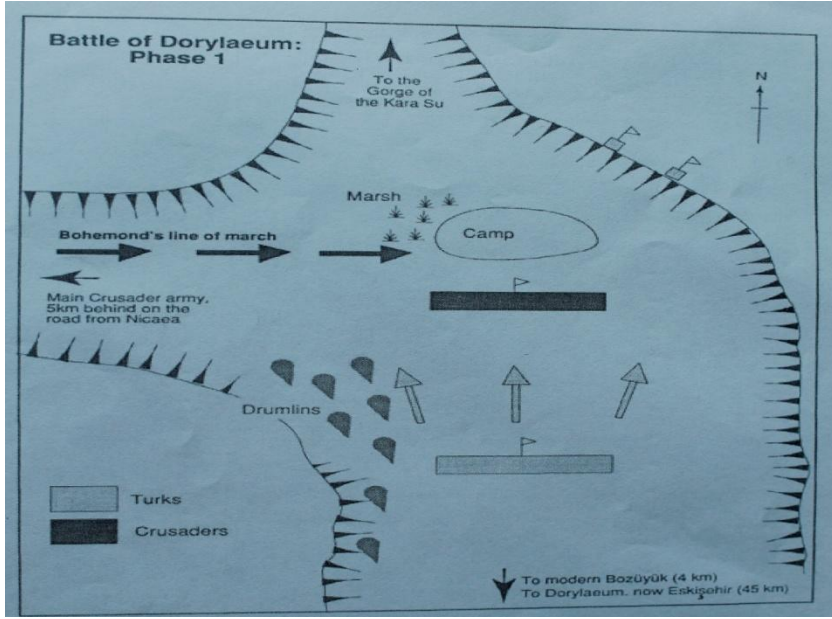
EKLER

Harita 1: Haçlıların Kullanabileceği Tarihi Yollar.

Harita 2: Lefke Yakınında Köprü ve Yollar

Harita 3: John France'ın Dorylaion Savaşı'nın olduğu yere dair önerisi.

Resim 1: Sakarya Nehri'nde Köprü Kalıntıları (Göksu Köprüsünün Kuzeyi)

Resim 2: Sakarya Nehri'nde Roma Köprüsü Kalıntıları